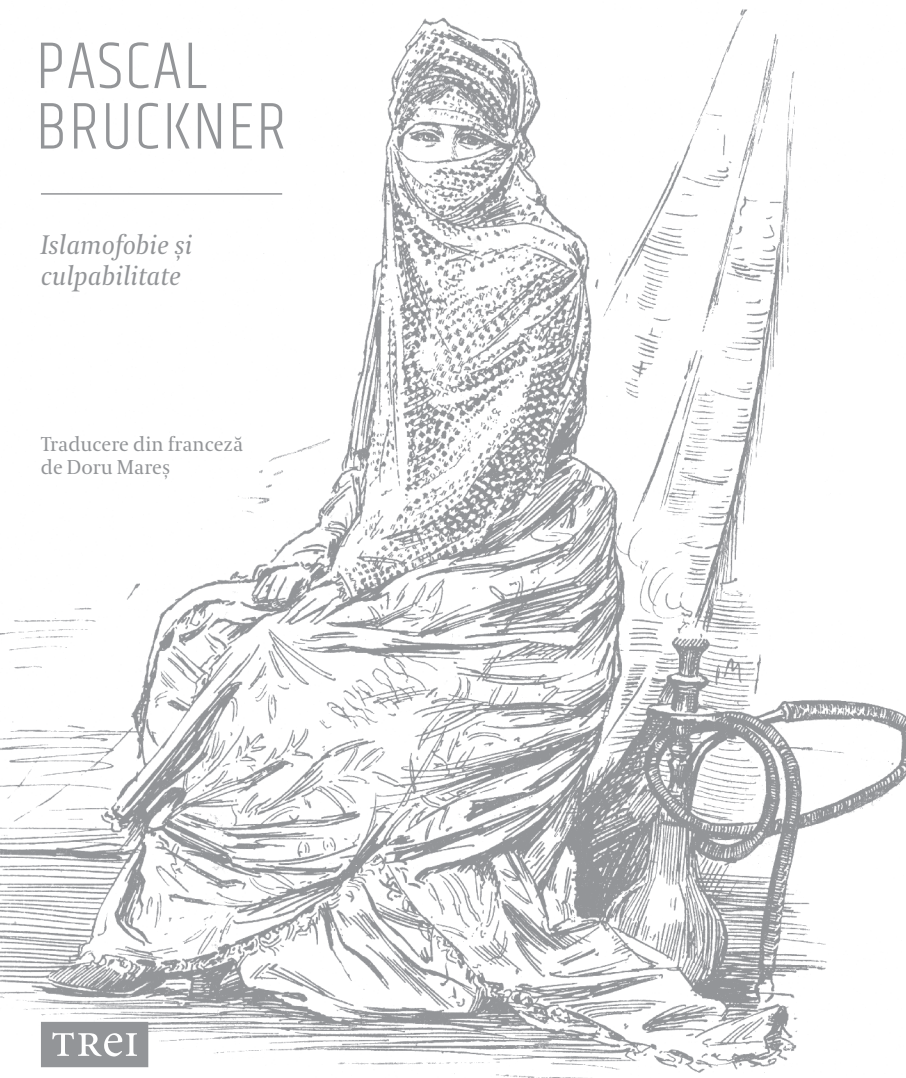

Un rasism imaginar

PASCAL
BRUCKNER

*Islamofobie și
culpabilitate*

Traducere din franceză
de Doru Mareș

TREI

Editori:

Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:

Magdalena Mărculescu

Design:

Faber Studio

Ilustrație copertă: Guliver/Getty Images/ © duncan1890

Director producție:

Cristian Claudiu Coban

Redactor:

Mihaela Ionescu

Lector:

Gabriela Riegler

DTP:

Florin Paraschiv

Corectură:

Eugenia Ursu
Mădălina Geambașu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BRUCKNER, PASCAL

Un rasism imaginar: islamofobie și culpabilitate /
Pascal Bruckner; trad. din franceză de Doru Mareș;
lector: Gabriela Riegler. – București: Editura Trei, 2018
ISBN 978-606-40-0409-3

I. Mareș, Doru (trad.)

II. Riegler, Gabriela

323.118

Titlul original: Un Racisme Imaginaire. Islamophobie et culpabilité
Autor: Pascal Bruckner

Copyright © Éditions Grasset & Fasquelle, 2017

Copyright © Editura Trei, 2018
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN: 978-606-40-0409-3

„Un nou cuvânt a fost inventat pentru a permite orbilor să rămână orbi: islamofobia. Să critici violența militantă a acestei religii în incarnarea sa contemporană era considerat drept fanatism.“

Salman RUSHDIE,
Joseph Anton (Plon, 2012, p. 400)

*Lui Patrice Champion,
pentru a ne aminti de Belgrad și Sarajevo*

Introducere

O întinerire semantică

În 1910, un funcționar francez de la Ministerul pentru Colonii, André Quellien, publică *Politica musulmană în Africa Occidentală Franceză*¹. Lucrarea, destinată specialiștilor și funcționarilor imperiului, este un elogiu moderat al religiei coranice „practică și indulgentă“, mai bine adaptată „indigenilor“, pe când creștinismul este „prea complicat, prea abstract, prea auster pentru mentalitatea rudimentară și materialistă a negrului“.

Intenția autorului acestui raport este de a sublinia faptul că islamul trebuia să devină cel mai bun aliat al colonialismului francez și să favorizeze penetrarea europeană, cu condiția de a trata lucrurile cu tact: întrucât religia Profetului „smulge popoarele din ghearele fetișismului și ale practicilor sale degradante“, trebuia să se termine odată pentru totdeauna cu asimilarea ei cu fanatismul, urmând a fi luată în considerație cu o binevoitoare neutralitate. Anunțându-l pe marele cunoscător în probleme arabe Louis Massignon, catolic de stânga (1883–1962), specialist în mistica musulmană și partizan al dialogului dintre Islam și Biserica Creștină, André Quellien biciuia prin urmare „islamofobia“ care înmugurea printre funcționarii coloniali, dar în egală măsură și „islamofilia“ proprie orientalismului romantic: „A ridica osanale islamului este o atitudine la fel de reduționistă

1 *La Politique musulmane dans l'Afrique occidentale française*, Gallica, 1910, Hachette Livre BNF 2013.

ca aceea de a-l caracteriza injust“. Din contră, trebuie analizat la rece ca un instrument guvernamental. Quellien se exprimă aici ca un administrator preocupat de pacea socială, deplângând tentația de a diaboliza o confesiune care permitea menținerea păcii în Imperiu, indiferent de abuzurile nesemnificative pentru el la care respectiva confesiune se deda, adică persistența sclaviei și poligamia. Întrucât islamul se dovedea cel mai bun aliat al colonialismului, era necesar să-i fie apărați credincioșii de influența nefastă a ideilor moderne, fiindu-le respectat acestora modul de viață (atitudine pe care o regăsim în zilele noastre la extrema stângă și la anglo-saxoni).

Un alt funcționar colonial rezident în Dakar, Maurice Delafosse, scria în aceeași epocă: „Orice ar spune cei pentru care islamofobia este un principiu al administrației indigene, Franța nu are de ce să se teamă mai mult de musulmanii din Africa Occidentală decât de nemusulmani. (...) Islamofobia nu are, prin urmare, nicio rațiune de a exista în Africa Occidentală, unde islamofilia, în sensul unei preferințe acordate musulmanilor, ar crea un sentiment de neîncredere printre populațiile nemusulmane care se întâmplă să fie cele mai numeroase“.¹

Islamofobie: termenul exista după câte se pare încă din secolul al XIX-lea, ceea ce explică utilizarea lui naturală printre funcționarii

1 Maurice Delafosse, *Revue du monde musulman*, vol. XI, nr. V, 1910, p. 57. Este cazul să fim recunoscători celor doi autori care au dezgropat aceste texte necunoscute, Abdellali Hajjat și Marwan Mohammed, în lucrarea *Islamophobie. Comment les élites françaises fabriquent „le problème musulman“* (*Islamofobie. Cum au fabricat elitele franceze „problema musulmană“*), La Découverte, 2016, pp. 73–74. De văzut și Isabelle Kersimon și Jean-Christophe Moreau, *Islamophobie. La contre-enquête* (*Islamofobia. Contraanchetă*), capitolul I, „Les aventures d’un concept“ („Aventurile unui concept“), *Plein Jour*, 2014, care își propune să completeze și să combată lucrarea precedentă.

Imperiului. Cât despre antonimul său, islamofilia, termen științific ori profan, acesta este o constantă a istoriei europene încă din secolul al XVII-lea, istorie care a rămas din plin sub fascinația civilizației islamice.¹ Însă, după revoluția khomeinistă, cuvântul islamofobie a suferit o mutație și s-a transformat în armă de luptă. Între expulzarea din Teheran, în 1979, a lui Kate Millett, feministă americană, fiindcă protesta față de impunerea voalului islamic femeilor iranienne, și cazul Rushdie, din 1988, care a izbucnit impulsivat de musulmanii britanici, respectivul termen adormit s-a trezit dintr-odată, întorcându-se la viață sub o altă formă. Un cuvânt nu aparține celui care l-a creat, ci aceluia care îl reinventează pentru a-l populariza în uzul curent. Această întinerire lexicală a permis atingerea unei duble ținte: stigmatizarea trădătorilor credinței coranice, pe de o parte, și impunerea tăcerii occidentalilor necredincioși, pe de altă parte.

În 1789, apoi în 1791, Franța a abolit delictul de blasfemie, cauză a atâtor veacuri de confruntări între catolici și protestanți (Restaurația va restabili o lege a sacrilegiului, menită mai ales să reducă presa la tăcere, lege abrogată în timpul Monarhiei din Iulie² și suprimată definitiv în iulie 1881). Președintele Adunării Naționale Constituante, Lepeletier de Saint-Fargeau³, în raportul său asupra proiectului de cod penal, scria că trebuie „să dispară această mulțime de crime imagine care îngroșau vechile noastre culegeri de legi. Nu veți mai găsi de-acum crimele de erezie, de lezmajestate de drept divin, de vrăjitorie, de magie pentru care, în numele Cerului, atâta sânge a udat pământul.”⁴ Magnifică

1 Vezi Maxime Rodinson, *La Fascination de l'Islam (Fascinația Islamului)*, Maspero 1980, Presses Pocket 1993.

2 Perioada de domnie a lui Ludovic Filip, 1830–1848. (N.t.)

3 Louis-Michel Lepeletier de Saint-Fargeau, 1760–1793, om politic și jurist francez. (N.t.)

4 Citat de Jacques de Saint Victor, „Du blasphème dans la République” („Blasfemia în Republică”), *Le Débat*, Gallimard, mai-august 2015, p. 12, și lucrarea *Blasphème. Brève histoire d'un „crime imaginaire” (Blasfemia. Scurtă istorie a unei „crime imaginare”)*, Gallimard, 2016.

formulare ce ar putea părea desuetă în zilele noastre, dacă atâtea forțe obscurantiste, emanate din rândul juriștilor, dar și al unor teologi apăruiți din Orientul Mijlociu și acreditați pe lângă ONU, nu s-ar înverșuna să resusciteze delictul de blasfemie. Acest „păcat al gurii“, care pune în discuție ordinea socială și cosmică, se plătea adesea în Franța și în Europa medievală cu tăierea limbii, coaserea buzelor, ba chiar cu tortura și cu moartea. În același spirit în care Lepeletier de Saint-Fargeau ridiculiza blasfemia, ne-am bucura și noi să calificăm acuzația de „islamofobie“ drept „rasism imaginar“. Semnificant în căutare de funcționalitate, acest cuvânt adună la un loc cel puțin două sensuri diferite: persecutarea credincioșilor, evident condamnată, și punerea credințelor sub semnul întrebării, lucru obișnuit la toate națiunile civilizate. Cercetarea critică a unei religii ține de spiritul cunoașterii, cu siguranță nu de discriminare. Să lovești un credincios este un delict. Să discuți însă despre un articol dintr-o carte religioasă, despre un termen doctrinar, este un drept. Confuzia dintre cele două perspective constituie un amalgam insuportabil.

Pentru a fi și mai limpede: orice insultă adusă unei femei care poartă voal islamic pe stradă, orice incendiere, distrugere sau devastare a unei moschei, orice anatemizare a vreunui grup musulman nu e decât un scuipat pe obrazul Republicii și al tuturor cetățenilor ei, fie aceștia creștini, evrei, budiști sau atei. A pedepsi fără milă aceste agresiuni și a proteja locașurile de cult ca pe o parte a patrimoniului național nu presupune însă totodată să înfrânăm ori să împiedicăm libertatea cuvântului față de sistemele religioase. Sunt două ordine de măsură diferite. Există și așa destule discriminări reale legate de culoarea pielii, de figuri, de proveniență, de statutul social, de accent, încât pare inutil să mai adăugăm și altele, fictive sau fantasmagorice. Să ne închipuim că, în secolul al XVIII-lea, Biserica ar fi răspuns atacurilor lui Voltaire, Rousseau, Diderot, d'Alembert și ale celorlalți, acuzându-i de „rasism“ (cuvântul nu exista la vremea aceea). Să

ne închipuim că respectiva modalitate de apărare ar fi ținut până în secolul XX și că, la fiecare punere în dezbatere a Bibliei de către liber-cugetători, autoritățile ecleziastice ar fi răspuns prin crima de *creștinofobie* pentru a cenzura exprimarea acelor argumente. Creștinismul ar fi rămas înghețat, încremenit ca o corabie fantomă, incapabil să evolueze, să-și reconsidere moștenirea. Or, tocmai atacurile adversarilor l-au regenerat, l-au trezit din lungul lui somn dogmatic.

Mărturisesc că lucrarea de față poate părea încă de la început o luptă deja pierdută. Termenul islamofobie a pătruns în lexicul mondial. A devenit scutul juridic, politic ce permite contracararea tuturor criticilor. Numai că acesta nu este un motiv pentru a renunța. Se mai întâmplă ca limbile să se îmbolnăvească, doar am observat-o în istoria totalitarismelor secolului XX. O să reiau o frază a lui Camus, repetată până la saturație: „Să denuiești greșit lucrurile înseamnă să contribui la nefericirea lumii“. Lupta este în primul rând una filosofică: oricine pune mâna pe cuvinte, pune mâna pe creiere și instalează minciuna în miezul limbii. Fundamentalistii au câștigat provizoriu bătălia vocabularului. Mai este încă timp să sabotăm acest mecanism atât de bine uns. A delegitima termenul islamofobie, a arunca o umbră de îndoială în legătură cu el, a-l acoperi de ridicol așezându-l în permanență între ghilimele, iată scopul prezentului eseu. Pentru a câștiga războiul cu integrismul, trebuie ca mai întâi să-l purtăm în câmpul ideilor. Propun aici o mică trusă de unelte pentru demontarea procesului de vrăjitorie și pentru refuzul șantajului.

Partea întâi

Confectionarea unui délict de opinie

Capitolul 1

Dispariția rasei, proliferarea rasiștilor

„Str. inf., abreviere pentru Să strivim infamul“
(adică obscurantismul și superstiția)

Semnătura lui Voltaire la sfârșitul scrisorilor sale

Pe 16 mai 2013, Parlamentul francez, la propunerea Frontului de stânga, decide să suprima din legislație noțiunea de rasă „pentru a face societatea noastră să meargă înainte în plan ideologic și pedagogic, chiar dacă, suntem cu toții convinși, acest gest simbolic nu va fi suficient pentru a lichida rasismul“ (François Asensi¹). În timpul campaniei sale electorale, candidatul Hollande s-a angajat, într-adevăr, să facă în așa fel încât „toate teoriile grețoase“ să-și piardă creditul. Raportorul propunerii, Alfred Marie-Jeanne², a demonstrat că termenul „rasă“ este un „concept aberant“. Servind drept fundament celor mai îngrozitoare rătăcirii, „nu își are locul în sistemul nostru juridic“. Deja tabu în discursul obișnuit, acest cuvânt a devenit aproape cu totul desuet, cu excepția prezenței sale în predicile extremei drepte sau în textele muzicii rap. Inițiativa este revelatoare pentru voința noastră de a rezolva problemele, anulându-le. Dacă nu mai există rase, cuvântul rasism ar trebui, în consecință, să dispară și el. Nu mai

1 Deputat ex-comunist, ales în departamentul Seine-Saint-Denis, membru al Frontului de stânga.

2 Om politic și separatist martinichez.

există rase în afara aceleia care, de altfel, proliferază, a rasiștilor care colcăie ca o drojdie a societății ce trebuie reeducată. Pentru a șterge diferențele, trebuie scoasă în evidență o rasă de netrecut cu vederea, aceea a rasistului, respinsă ca aparținând alterității absolute a barbarului. Ar fi deci suficient să procedăm la ablațiunea tumorii, la ștergerea cuvântului blestemat pentru ca totul să meargă mai bine.

Votarea acestei legi intervine în contextul recrudescentei actelor de ostilitate dintre concetățenii de diferite apartenențe, tendință, așadar, inversă celei legiferate de elite. La școală, pe stradă, în mass-media ori în cântece, minunatul vis al unanimității se fragmentează în insulte, bătaii sau diferite porecle privitoare la „jidani“, „ciuhapi“, „cioroi“, „franțuji dă viță veche“, „gălbejiți“ și așa mai departe. Imnului uimit al coexistenței fericite îi răspunde imaginea unei omeniri fărâmițate. Niciodată nu ne-am mai înjurat într-o asemenea măsură în numele originii, credințelor sau al culorii pielii noastre. Cu o mișcare deja observată de analiștii cei mai lucizi, Paul Yonnet, Pierre-André Taguieff, antirasismul nu încetează să radicalizeze orice formă de conflict etnic, politic, sexual sau religios, reînnodând în permanență blestemul pe care pretinde că-l combate. Bizar mecanism căruia trebuie să-i redesenăm genealogia, legată de eșecul proiectului comunist. Peste tot, lupta dintre rase pare să suplinească lupta dintre clase, lucru de care deja se temea Raymond Aron în urmă cu șaizeci de ani¹. Totul a devenit rasial, culturile, religiile, comunitățile, preferințele sexuale, ideile, obiceiurile alimentare. Nu astfel a fost inventat neologismul „pauvrophobie“² (ATD Quart Monde, octombrie 2016), pentru a denunța discriminările provocate de sărăcie? Această pură cataplasma lingvistică nu ameliorează cu nimic situația celor marginalizați, dar liniștește actorii sociali. „Fobiile“

1 Vezi *L'Opium des intellectuels* (*Opiumul intelectualilor*), Calmann-Lévy, 1955.

2 De la *pauvre* = sărac, așadar, fobia sărăciei. (*N.t.*)